

omgång efter huvudblomningen
hf=användbar som friväxande häck

Fruktträd

Äpple: Flera gamla sorter är härdiga i norr, nämligen Antonovka och Charlamovsky (matäppeln), Gyllenkroks Astrakan, Gyllne Kitaika, Huvitus, Oranie, P J Bergius (röd Säfstaholm), Risäter, Sariola, Snövit, Stenbock, Stor klar Astrakan, Säfstaholm, Särsö, Transparente Blanche, Wealthy. Några nyare sorter är Mantet, Silva, Rescue och Röd-luvan.

Att odla **päron och plommon** är lite av en chansning, men det kan vara roligt att försöka. De kan odlas upp till zon 4 och i goda lägen i zon 5. Spaljéra gärna mot en varm vägg.

Päron: Augustipäron, Esperens Herre, Gråpäron, Göteborgs Diamant, Hovsta, Lybecker Bergamott.

Plommon: Allmänt Gulplommon, Czar, Experimentalfältets sviskon, Madame (busktyp på egen rot), Tunaplommon. Allmänt rödplommon är en ny sort i Sverige som är värd att pröva.

Körsbär: Härdigast är surkörsbär. Exempel på sådana är Brunkörsbär, Fanal, Ostheimer, Skuggmorell, Stora Klarbär. Kirsa och Nordia är två nyheter av busktyp som är odlade på egen rot.

Tänk på att de flesta äpplen och päron kräver pollinering från andra äppel- och päronsorter! Även många prydnadsäpplen fungerar bra som pollenlämnare. Vissa sorter av plommon och körsbär (Brunkörsbär och Ostheimer) behöver också korspollineras även om många är självferta.

Bär

Svarta vinbär: Hedda, Hildur, Melalahti, Polar, Risarp, Storklas, Öjebyn samt lokalsorterna Jänkisjärvi, Korpikylä, Nikkala.

Röda vinbär: Rubina, Röda Holländska

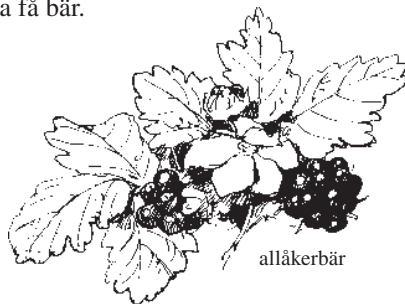
Vita vinbär: Gullan, Vita Långklasiga

Krusbär: Hinnonmäki gul, Hinnonmäki röd, Scania. Två nyare mjöldaggsresistenta sorter är Invicta och Martlet men vi vet ännu för lite om deras härdighet.

Hallon: Haida, Maria, Muskoka, Ottawa, Preussen, Älandsbro Asker och det gula hallonet Golden Queen.

Jordgubbar: (i ordning från tidigare till sena) Sara (smulgubbe), Honeoye, Lina, Tamella, Korona, Abundance, Bounty. Dania och Dulcita är i senaste laget men kan ge bra på lätta, varma jordar.

Allåkerbär: Anna, Beata, Linda, Sofia. Minst två sorter måste planteras för att man ska få bär.

allåkerbär

Fråga alltid efter svenskodlade och norrlandsanpassade växter i plantskolan. Planter av samma växtslag kan ha betydligt olika härdighet beroende på var ursprungsplantan härstammar ifrån. I handeln finns numera ett sortiment med växter som har Norrlands-ursprung.

E-planta är också ett kvalitetsmärke som borgar för sundhet, sortäktighet och härdighet.

Vetenskaplig namnsättning enligt Kulturväxtlexikon Natur och Kultur/LTs förlag 1998.

Text: Solveig Sidblad, Eva Wirén. Illustrationer: Han Veltman

Utgiven av RIKSFÖRBUNDET SVENSK TRÄDGÅRD
Nytorpsvägen 34, 183 53 Täby, tel. 08-792 13 15
www.tradgard.org
En samproduktion med Koloniträdgårdsförbundet

VÄXTER FÖR HÅRT KLIMAT

Nr 20

Klimatet sätter gränser för vilka växter och sorter som går att odla i olika delar av vårt land. Ju längre norrut man kommer desto kortare är växtperioden och desto strängare är vintrarna. Men man ska komma ihåg att inom alla klimatzoner förekommer stora lokala skillnader. Gynnsamma lägen finns eller kan skapas även inom kallare områden.

För ettåriga växter är det växtperioden som begränsar vad man kan odla. Urvalet av buskar, träd och perenner begränsas mer av vinterhärdigheten. Läs mer om odlingsförutsättningar i faktablad nr 19.

Här följer några förslag på lämpliga växter och sorter för odling i norr.

Grönsaker: En del av grönsakerna måste förkultiveras, d v s sås inomhus och sedan planteras ut, medan andra kan sås direkt på friland. Tänk på att ju hårdare klimatet blir desto fler växtslag kräver förkultivering inomhus eller i växthus.

Behöver oftast förkultiveras: broccoli, blom-, bryssel-, grönkål, savoj-, spets-, vitkål, frilandsgurka, fänkål, isbergssallat (kan direktsås), majs, pak choy, purjolök, rotpersilja, salladskål, selleri (blad-, rot-), squash.

Kan vanligen direktsås: bönor, dill, frilandsgurka (under duk), gräslök, kålrabbi, kålrot, lök (sättilök), majrova, mangold, morötter, palsternacka, persilja, plock- och huvudsallat, rädisa, rättika, rödbeta, spenat, svartrot, ärter.

I växthus kan man odla aubergine, gurka, melon, tomat, paprika och pumpa. Med brysselkål och majs kan det vara på gränsen till att de hinner växa klart under säsongen. Välj tidiga sorter. Täck med fiberduk så länge som möjligt. Svartrotten bör stå kvar i landet under vintern för att sköras säsongen

efter sådd. Annars hinner den inte bli särskilt stor.

Potatis: De flesta sorter går bra att odla. Det man kan ha problem med är frostnätter sent på våren och tidigt på hösten. Då är det bra att ha täckmaterial till hands, t ex fiberduk eller säckväv. Låt den sena potatisen stå kvar i jorden så länge som det går, d v s tills frosten kommer. Några exempel på sorter:

Tidiga: Maria, Maris Bard, Minerva, Silla, Ukama. **Sena:** Bellona, Grata, Herta, Matilda, Provita, Redbad, Rocket.

Ettåriga växter (annueller)

En del av de ettåriga blommorna måste förkultiveras för att hinna nå full utveckling, "utplanteringsväxter". Andra kan sås direkt på växtplatsen, "sommarmblommor".

Några exempel på ettåriga blommor som behöver **förkultiveras** är: aster, blomstertobak, blomsterböna, dahlia, doroteablomma, flitiga lisa, gulkrage, indiankrasse, jätteeternell, klockranka, lejongap, leverbalsam, lobelia, luktärt, lövkoja, nejlika, pelargon, petunia, påfågelsblomster, räsvans, salvia, sommarflox, tagetes, trädgårdsverbena, zinnia.

Exempel på ettåriga blommor som kan **sås direkt** på växtplatsen: atlasblomma, blomsterlin, blåklint, dvärgkrage, fjärilsblomster, gossen i det gröna, jungfrun i det gröna, mattram, praktmalva, prins Gustafs

öga, reseda, riddarsporre, ringblomma, roseneternell, rosenskära, sideneternell, solros, sommarslöja, sömntuta.

Perenner

Många perenner kan odlas **över hela landet** och kräver inga speciella åtgärder för att övervintra väl. Exempel: akleja, allåkerbär, alpmartorn, alpsockblomma, bergormrot, blodnäva, blågull, bondpion, borstnejlika, brandlilja, brudbröd, gul fetknopp, gullris, gullstav, gullviva, gulplister, hybridfjällsippa, klippstånds, krollilja, lammöron, nysört, plymspirea, praktbetonika, praktlysing, riddarsporre, röd sockblomma, rölleka, sibirisk vallmo, smörboll, stor blåklocka, stormhatt, strandiris, svärdslilja, tovsippa, träjon, violviva, vårkrage, ålandsrot, älgört. En del perenner kan odlas **över hela landet**, men för att övervintra väl kräver de **skyddad och dränerad växtplats**. Exempel: aklejruta, amerikansk älgört, astilbe, backnejlika, backsippa, backtimjan, bergklint, blåsippa, citrontimjan, dillpion, fjällbrud, fjällglim, fotblad, funkia (många), fänrikshjärta, gul nunneört, hjärtbergenia, hässleklocka, höstflox, jättekungsljus, jätteprästkrage, kaukasiskt fetblad, lungört, löjtnantshjärta, mandelblomma, praktbinka, praktnäva, praktrölleka, rosenkrage, rudbeckia, rödblåra, silverarv, skuggbräcka, sommarviva, taklök, trädgårdsiris, ungersk blåsippa, violruta, våradonis.

Ytterligare en grupp är de perenner som kan odlas **i stora delar av landet** och som för god övervintring och utveckling kräver en **skyddad och väl-dränerad växtplats**. Exempel: alunrot, aubrietia, barrbräcka, bollviva, fagertrav, fransgentiana, gullstake, höstglim, kantnepeta, mossflox, penningblad, prickflox, rosenbräcka, silverarv, solbrud, vinteriberis, åbrodd.

Vedartade växter

De vedartade växter (prydadsbuskar, träd, frukt, bär) som rekommenderas här är sådana som anses hårdiga i minst zon 5. Zonangivelse har inte medtagits pga att den många gånger är ett alltför grovt mått på hårdighet. En växts chanser att överleva avgörs i många

fall mer av växtens ursprung och i vilket läge den är planterad.

Prydnadsbuskar

hf=friväxande häck

hk=klippt häck

*=höstvärde (bladverk, frukter)

Vårblommande, maj-juni

amerik. hagtorn, *Crataegus intricata*, hk
aronia: slån-, *Aronia x prunifolia*, hf, hk, *
svart-, *A. melanocarpa*, hf, hk, * (ätbar)
bened, *Euonymus europaeus*, *
blåtry, *Lonicera coerulea*, hf, hk *
bukettapel, *Malus toringo* var. *sargentii**
druvfläder, *Sambucus racemosa*
gul- och flickbladig, *S.r. 'Sutherland Golden'*
forsythia (balkan-), *Forsythia europaea*
ginst: gull-, *Cytisus purgans*
rosen-, *Chamaecytisus pupureus*
grönvide, *Salix phylicifolia* 'Bräckkuvidir'
gullrips, *Ribes aureum*, hf, *
havtorn, *Hippophaë rhamnoides*, *
häckberberis, *Berberis thunbergii*, hf
häckkaragan, *Caragana arborescens*, hk
häggmispel, *Amelanchier spicata*, hf, hk, *
bär-, *A. alnifolia* 'Alvdal', *
kornell: blod-, *Cornus alba* 'Kesselringii'
gull-, *C. alba* ssp. *stolonifera* 'Flaviramea'
lyckobladsbuske, *Caragana frutex*
måbär, *Ribes alpinum*, hk
rododendron: dvärg-, *Rhododendron* 'Scarlet Wonder'
park-, *R. 'Catawbiense Grandiflorum'*
vårzalea, *R. canadense*
rosenkvitten, liten, *Chaenomeles japonica*
sandkörnbär, *Prunus pumila* var. *depressa*
spirea: björk-, *Spiraea betulifolia* 'Tor'
girland-, *S. nipponica* 'Halward's Silver'
norsk brud-, *S. x cinerea* 'Grefsheim'
bukett-, *S. x vanhouttei*
syren: bond-, *Syringa vulgaris*, hf, hk
ludd-, *S. tomentella* 'Elinor'
preston-, *S. x prestoniae* 'Royalty'
ull-, *S. villosa*
tibast, *Daphne mezereum*
try: rosen-, *Lonicera tatarica*
skärm-, *Lonicera involucrata* 'Lycksele',
'Malmberget' *
spärr-, *Lonicera morrowii* 'Nor'

ligustersyren

Sommarblommande, juni-juli

häckoxbär, *Cotoneaster lucidus*, hf, hk *
olvon: dvärg-, *Viburnum opulus* 'Nanum'
park-, *V. lantana* *
skogs-, *V. opulus* *
rosenhallon, *Rubus odoratus*
rönnspirea, *Sorbaria sorbifolia* 'Pia'
schersmin: doft-, *Philadelphus coronarius*
norrlands-, *P. lewisii* var. *gordonianus* 'Water-ton'
smällspirea, *Physocarpus opulifolius*, *
syren: häng-, *Syringa reflexa*
liguster-, *S. reticulata* var. *mandschurica*
ungersk, *S. josikaea* 'Oden'

Höstblommande, augusti-september

smällspirea, *Physocarpus opulifolius* *
snöbollsbuske, *Viburnum opulus* 'Strömsund'
spirea: klase-, *Spiraea x billiardii*
prakt-, *S. japonica* 'Odensala', 'Norrbotten'
syrenhortensia, *Hydrangea paniculata* 'Grandiflora'

Blommar hela sommaren

liten praktspirea, *Spiraea japonica* 'Little Princess'
tok, *Potentilla fruticosa* 'Fridhem', hf,
'Goldfinger', hf, 'Goldteppich', hf
tuvsnöbär, *Symphoricarpos* 'Arvid'

Mindre prydnadsträd

Det finns flera användbara, hårdiga mindre prydnadsträd. Av *Caragana* kan man välja **hängkaragan** *Caragana arborescens* 'Pendula' eller **fjäderkaragan** *C. a.* 'Lorbergii'. Inom släktet *Malus* finns många fina prydnadsaplar (paradisäpplen): **bukettapel** *Malus toringo* var. *sargentii*, **bärapel** *M. baccata*, **rosenapel** *M. floribunda*, **purpuraplarna** 'Hopa' och 'Royalty', dessutom *M. 'Makamik'*, *M. 'John Downie'*. Hägg finns numera också i många varianter: **näverhägg** *Prunus maackii*, **blodhägg** *P. padus* 'Colorata' och **virginiahägg** *P. virginiana* är några exempel. **Klotpil** *Salix fragilis* 'Bullata' är en liten pil med rund krona. **Praktrönn** *Sorbus decora*, **pärllagtorn** *Crataegus x mordenensis* 'Toba' och **ungersk syren** *Syringa josikaea* är ytterligare exempel på lämpliga mindre prydnadsträd.

Klättrväxter

Av klematis kan man förslagsvis välja **alpklematis** *Clematis alpina*, **violklematis** *C. x durandii*, **gullklematis** *C. tangutica*, **skogsklematis** *C. vitalba* eller **italiensk klematis** *C. viticella*. Inom kaprifolsläktet finns **eldkaprifol** *Lonicera x brownii* 'Dropmore Scarlet', **kaprifol** *L. caprifolium*, **vildkaprifol** *L. periclymenum* och **tellmannskaprifol** *L. x tellmanniana* som kan vara odlingsvärda. Andra exempel på klättrväxter är **pipranka** *Aristolochia macrophylla*, **humle** *Humulus lupulus*, **vildvin** *Parthenocissus inserta* och **engelmannsvin** *P. quinquefolia* var. *engelmannii*.

Rosor

Klaseblommiga (polyantha och floribunda): 'Bonica', 'Erna Grootendorst', 'Europeana', 'Frau Astrid Späth', 'Joseph Guy', 'Lichterloh', 'Rödhätte', 'Schneewitchen' ('Peter Lamberts' från 1901, dvs den gamla), 'The Fairy'.
Storblommiga: 'Aloha', 'Carina', 'Chicago Peace', 'Dame de Coeur', 'Peace', 'Summer Holiday'.

Obs! I det norrländska klimatet blir dessa rosor inte särskilt långlivade, kanske bara 2-3 år. Förr eller senare kommer vintrar som de storblommiga rosorna inte klarar trots skyddad växtplats och vintertäckning.
Klätterrosor: 'Flammentanz', 'Leverkusen', 'New Dawn', 'Polstjärnan'.

Busk- och parkrosor: *Rosamajalis* 'Tornedal', *R. x rugotida* 'Dart's Defender' (hf), *R. pendulina* (hf), *R. foetida* 'Persiana', *R. 'Poppius'*, *R. pimpinellifolia* 'Plena' ('Finlands vita ros'), *R. (Rugosa-gruppen)* 'Hansa' (hf), 'Agnes', 'F.J. Grootendorst' (hf), 'Belle Poitevine', 'Martin Frobisher', 'Schneezwerg', 'Thérèse Bugnet'. *R. (Francofurtana-gruppen)* 'Frankfurt'. *R. (Gallica-gruppen)* 'Officinalis'. *R. (Alba-gruppen)* 'Hurdal', 'Maiden's Blush', 'Maxima', 'Suaveolens'. *R. (Portland-gruppen)* 'Comte de Chambord' (r), 'Jacques Cartier' (r). *R. (Bourbon-gruppen)* 'Louise Odier' (r).

r=remonterande dvs blommar en andra